

nos verò , siquidem animo excelso , & alto , & virtutibus exaggerato sumus , nec debemus , nec possumus. tu posse te dicito , quandoquidem potes. debere ne dixeris : quoniam nihil quisquam debet , nisi quod est turpe non reddere. Sed hac hæctenus. ille videat , quomodo imperator esse possit , cum eum ne liberum quidem esse , ratio & veritas ipsa convincat.

VI.

Quòd solus sapiens , dives.

QUæ est ista in commemoranda pecunia tua tam insolens ostentatio ? solusne tu dives ? pro dii immortales ! egone me audisse aliquid & didicisse , non gaudeam ? solusne in dives ? quid si ne dives quidem ? quid si pauper etiam ? quem enim intelligimus divitem ? aut hoc verbum in quo nomine ponimus ? opinor in eo , cui tanta possessio est , ut ad liberaliter vivendum facile contentus sit : qui nihil querat , nihil appetat , nihil optet amplius. Animus tuus se iudicet divitem , non hominum sermo , neque possessiones tue , quasi tibi nihil deesse putas , nihil curas amplius. satiatus es aut contentus etiam pecunia : concedo , dives es , sin autem propter aviditatem pecunie nullum questum turpem putas , cum isti ordini ne honestus quidem possit esse ullus , si quotidie fraudas , decipis , pascis , pacisceris , auferis , cripis , si socios spoliis , erarium expilas , si testamenta amicorum expectas quidem , at ipse supponis , hæc utrum abundantis , an egentis signa sunt ? animus hominis dives , non arca appellari solet , quamvis illa sit plena , dum

te inanem videbo, divitem non putabo. Etenim ex eo, quantum cuique sat est, metiuntur homines divitiarum modum. Filiam quis habet, pecunia est opus: duas, majore: plures, majore, & si, ut ajunt, Danaï quinquaginta sint filia, tot dotes magnam querunt pecuniam: quantum enim cuique satis est, ad id accommodatur, ut ante dixi, divitiarum modus. Qui igitur non filias plures, sed innumerabiles cupiditates habet, que brevi tempore maximas copias exhaurire possint: hunc quomodo ego appellabo divitem, cum ipse egere se sentiat? Multi ex te audierunt, cum diceres, neminem esse divitem, nisi qui exercitum alere posset suis fructibus: quod Popul. Rom. ex tantis vectigalibus jam pridem vix potest. Ergo hoc proposito, nunquam eris dives, antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, ut ex eo tueri sex legiones, & magna equitum ac pedum auxilia possis. Jam fateris igitur, non esse te divitem, cui tantum desit, ut expleas id, quod exoptas. Itaque istam paupertatem, vel potius egestatem, ac mendicitatem tuam nunquam obscure tulisti, nam ut iis, qui honeste rem querunt, mercaturis faciendis, operis dandis, publicis sumendis, telligimus, opus esse quesito: sic, qui videt domi tuae pariter accusatorum, atque judicum consociatos greges: qui nocentes & pecuniosos reos eodem te auctore corruptelam judicii molientes, qui tuas mercedum pactiones in patrociniis intercisas, pecuniarum in coitionibus candidatorum, dimissiones libertorum ad defœnerandas diripiendâsque provincias, qui expulsiones vicinorum, qui latrocinia in agris, qui cum servis, cum libertis, cum clientibus societates, qui possessiones vacuas, qui proscriptiones locupletum, qui cades municipiorum, qui illam Syllani temporis

messem recorderetur, qui testamenta subjecta, qui sublatos tot homines, qui denique omnia venalia, delectum, decretum, alienam suam sententiam, forum, domum, vocem, silentium: quis hunc non putes confiteri, sibi quaesito opus esse? cui autem quaesito opus sit, quis unquam hunc verè dixerit divitem? est enim divitiarum fructus in copia: copiam autem declarat satietas rerum, atque abundantia: quam tu quoniam nunquam assequere, nunquam omnino es futurus dives. Meam autem quoniam pecuniam contemnis, & rectè [est enim ad vulgi opinionem mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica] de me silebo: de te loquar. Si censenda nobis, atque aestimanda res sit, utrum tandem plurius aestimabimus pecuniam Pyrrhi quam Fabritio dabat, an continentiam Fabritii, qui illam pecuniam repudiabat? utrum aurum Samnitum, an responsum M. Curii? hereditatem L. Pauli, an liberalitatem Africani, qui ejus hereditatis Q. Maximo fratri partem suam concessit? haec profectò, quae sunt summarum virtutum, plurius aestimanda sunt, quam illa, quae sunt pecuniae. Quis igitur [si quidem, ut quisque, quod plurimum sit, possideat, ita ditissimus habendus sit] dubitet quin in virtute divitiæ posita sint: quoniam nulla possessio, nulla vis auri & argenti, plurius, quam virtus aestimanda est. O dii immortales, non intelligunt homines, quam magnum vectigal sit parsimonia. Venio enim jam ad sumptuosos, relinquo istum quaestuosum. Caput ille ex suis praediis sexcenta sestertia: ego centena ex meis: illi aurata tecta in villis, & sola marmorea facienti, & signa, tabulas, suppellectilem, & vestem infinite concupiscenti, non modò ad sumptum ille fructus est, sed etiam ad foenus exiguus, ex meo tenui vectigali, deductis sumptibus cupiditas

aliquid

aliquid etiam redundabit. Uter igitur est ditior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abundat? cuius possessio quò major est, eò plus requirit ad se tuendam: an quæ suis se viribus sustinet? sed quid ego de me loquor, qui morum ac temperum vitio aliquantum etiam ipse fortasse in huius seculi errore verser? M, Manilius patrum nostrorum memoriâ [ne semper Curios, & Tuscanos loquamur] pauper tandem fuit. Habuit enim adiculas in Carinis, & fundum in Labicano. Nos igitur ditiores, qui plura habemus? utinam quidem essemus: sed non aestimatione census, verùm victu, atque cultu terminatur pecunia modus. Non esse cupidum, pecunia est: non esse tenacem, vectigal est. Contentum verò suis rebus esse, maxima sunt, certissimaque divitia. Etenim, si isti callidi rerum aestimatores prata, & areas quasdam magno aestimant, quòd ei generi possessionum minimè quasi noceri potest: quanti est aestimanda virtus, quæ nec eripi, nec surripi potest unquam: neque naufragio, neque incendio amittitur: nec tempestatum nec temporum permutatione mutatur? qua præditi qui sunt, soli sunt divites. Soli enim possident res & fructuosas, & sempiternas: solique, quod est proprium divitiarum, contenti sunt rebus suis: satis esse putant, quod est: nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nil requirunt. Improbi autem & avari, quoniam incertas atque in casu positas possessiones habent, & plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inventus est, cui quod haberet, esset satis: non modò non copiosi, ac divites, sed etiam inopes, ac pauperes existimandi sunt.